

ІНКОРПОРАЦІЯ ПІВДЕННИХ ОБЛАСТЕЙ МАЛОЇ АЗІЇ ДО СКЛАДУ ДЕРЖАВИ ПТОЛЕМЕЇВ: НОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОДІЙ

Питання про визначення часу й обставин встановлення птоlemeївського контролю над областями Південної Малої Азії: Карією (за винятком Кавна¹ і, можливо, вузької смуги на півночі зазначеної області²), Лікією та Памфілією й досі залишається дискусійним. На думку таких дослідників, як E. Meyer, M. Segre, T. Mitford, P. Fraser, R. Bagnall, M. Woerrle, H. Heinen, A. Mehl, H.-J. Gehrke, A. Mastrocinque, G. Hoelbl, R. Van Bremen, S. Barbantani, J. Grainger та ін., усі зазначені області або бодай їхня частина стали надбанням засновника александрійської династії Птолемея I Сотера, котрий завоював їх протягом 290-х – початку 280-х років (тут і далі – до Р. Х.) [Segre 1934, 253–268; Mitford 1961, 135; Merker 1970, 146; Fraser 1972, II, 933f not. 388; Bagnall 1976.1, 1; Heinen 1984, 415; Kirsten, Opelt 1989, 59; Gehrke 1990, 44; Mastrocinque 1993, 33–35; Hoelbl 2001, 23, 28, 34 not. 98; Bremen van 2003, 9 not. 2; Barbantani 2010, 87 not. 61, 95, 98; пор.: Ma 1999, 39 not. 47; Meadows 2007, 462 not. 16; idem 2008, 115; idem 2012, 118 not. 16] чи 283 року [пор.: Huss 2001, 257–258, 261; Hauben 2004, 37; Meadows 2012, 118 not. 18]³ або ж навіть зберіг їх із часів малоазійської кампанії 309/308 року (див. прим. 1) [Woerrle 1977, 44–56; idem 1978, 201–246; idem 1980, 65; Mastrocinque 1993, 33–34; Grainger 2011, 26, 49; пор.: Meadows 2007, 462–463]. W. Tarn, W. Otto та низка їхніх послідовників прийшли до висновку, що ці області або принаймні значна їхня частина були завойовані під час правління Сотероного сина і наступника Птолемея II Філадельфа у ході т. зв. “Карійської війни” або “війни за сирійську спадщину”, яка буцімто велася між єгипетським царем та сином і наступником засновника держави Селевкідів, Селевка I Нікатора, Антіохом I протягом 280–279 років [Tarn 1926, 155–156; idem 1930, 446–454; Otto 1931, 400; також див., н-д: Shear 1978, 44; Will 1979, 139–142, 144; Бенгтсон 1982, 153; Winnicki 1989, 51; Sherwin-White, Kuhrt 1993, 34; Hoelbl 2001, 37–38, 44, 67–68 not. 7–16; Bremen van 2003, 9–14; Schuffert 2005, 342–346; Barbantani 2010, 88; Marquaille 2008, 46; Thompson 2008, 28; Mueller 2009, 81 Anm. 402; пор.: Mastrocinque 1993, 27–28 not. 3–4; Huss 2001, 261 Anm. 59; Hauben 2004, 36 not. 54; Meadows 2012, 117–118]. У свою чергу, C. Lehmann, E. Biven, В. Д. Жигунін і W. Huss висловлювали досить непереконливе припущення (див. с. 17), згідно з яким частина Карії, Памфілії, а можливо, й Лікії опинилася під владою Філадельфа лише внаслідок I Сирійської війни (275–272/271 роки)⁴ [Lehmann 1903, 527–528, 533–536, 547; Biven 1927, 62; Жигунін 1980, 72; Huss 2001, 270].

Інше датування зазначеного процесу нещодавно запропонував A. Meadows. На його думку, птоlemeївська анексія вищезгаданих областей Південної Малої Азії була здійснена Птолемеєм II у 282 році⁵. На користь свого припущення американський дослідник наводить такі аргументи: 1. Птолемай I не міг зберегти надбання малоазійської кампанії 309/308 року після втрати ним у 306 році Кіпру [Meadows 2007, 462–467]⁶; 2. видається вкрай сумнівною військова активність Сотера в зазначеному регіоні на початку III століття, коли він перебував у сфері впливу Сотероного союзника, Лісімаха [Meadows 2007, 466; idem 2008, 116; idem 2012, 118]; 3. не існує жодного переконливого джерельного свідчення на користь птоlemeївської присутності в зазначених областях

протягом 306–283 років [Meadows 2007, 462–468; пор.: Ma, Derow, Meadows 1995, 71–80; Meadows 2008, 115–120; idem 2012, 118]; 4. відповідні свідчення епіграфічного характеру з'являються лише наприкінці 280-х – у 1-й половині 270-х років⁷ [Meadows 2007, 467; idem 2012, 115 *not.* 7, 132; пор.: Bagnall 1976.1, 92–94, 96–98, 101–102, 105–106, 108, 110–111, 113–114; Жигунин 1980, 69, 175, *прим.* 34; Cohen 1995, 263–265, 268–269, 270 *f not.* 2, 329–332, 335–337, 339, 340 *f not.* 1; Ma 1999, 40; Huss 2001, 261–262; Marquaille 2008, 46; Barbantani 2010, 87, 97–98]⁸. При цьому перше з них – декрет телмесців на честь Птолемея II – датується серпнем/вереснем 282 року [SEG, 28.1224; Meadows 2012, 113–133; пор.: idem 2007, 467]⁹, що може бути доказом на користь неісторичності т. зв. “війни за сирійську спадщину”¹⁰.

Хоча я в цілому погоджуюся з аргументацією зазначеного науковця щодо датування початку тривалої птолемеївської присутності в Малій Азії, проте в мене викликає суттєві заперечення інтерпретація вищезгаданих подій, запропонована американським дослідником. А. Meadows вважає, що Птолемей II скористався зіткненням між Селевком Нікатором і Лісімахом, яке призвело до VI війни діадохів (див. с. 17–18), і, з відома чи без відома Нікатора (див. прим. 19), захопив Лісімахові володіння, розташовані на південному узбережжі Малої Азії. На мою ж думку, Птолемей зайняв зазначені території на прохання самого Лісімаха, щоб не допустити їхньої окупації військами Селевка¹¹.

Задля підтвердження моєї інтерпретації подій варто зробити невеликий екскурс в історію останніх років правління колишнього сатрапа Фракії. Як це не парадоксально звучить, але призначення сина Птолемея Сотера від однієї з царських дружин, Береніки, майбутнього Птолемея Філадельфа, у 285 році офіційним спадкоємцем і співправителем батька (див. прим. 9, 13) суттєво відобразилось на внутрішньодинастичній ситуації в родині Лісімаха¹². Втрата “відставленою” Сотеровою дружиною Еввідікою та її дітьми провідного статусу при александрійському дворі¹³ негативно відобразилася на долі старшого Лісімахового сина і вірогідного претендента на успадкування батькового престолу Агатохла. Будучи, без жодного сумніву, сином рідної сестри Еввідіки, Нікеї [Wilcken 1893, 757; Will 1979, 86; Бенгтсон 1982, 141, 173; Gehrke 1990, 43; Lund 1992, 186; Carney 1994, 125; idem 2013, 34; Ogden 1999, 57; Shipley 2000, 48; Gabbert 2004, 22; Dmitriev 2007, 136; Adams 2007, 50 *not.* 9; Mueller 2009, 34], і чоловіком дочки Птолемея I та Еввідіки, Лісандри [Pausanias 1973, I, IX, 6; X, 3–4; пор.: Plutarchus 1875, 31; Beloch 1927, 223; Bagnall 1976.2, 204–205; Lund 1992, 95, 230 *not.* 52; Ogden 1999, 59, 65 *not.* 75–76; Hazzard 2000, 83; Gabbert 2004, 22; Schuffert 2005, 322; Dmitriev 2007, 136–142; Carney 2013, 20, 25–26], первісток Лісімаха, успадкувавши батьків престол, не міг би розраховувати на тісний альянс з Александрією, а отже, по суті, залишив би створену батьком державу в цілковитій політичній ізоляції¹⁴. З огляду на зазначену ситуацію, а ймовірно, й на умовляння своєї молодшої дружини Арсиної, повної сестри Філадельфа [Memnon 1857, 4, 9; пор.: Plutarchus 1875, 31; Beloch 1927, 214; Bevan 1927, 36; Bagnall 1976, 204; Бенгтсон 1982, 56; Will 1984.1, 103; Gehrke 1990, 41; Lund 1992, 88; Weber 1993, 133 *Anm.* 2; Carney 1994, 124; idem 2013, 20, 25–26, 31–48; Ogden 1999, 59, 65 *not.* 72; Hazzard 2000, 82; Tunny 2000, 83 *not.* 4; Huss 2001, 200; Bennett 2003, 66; Gabbert 2004, 22; Schuffert 2005, 316; Dmitriev 2007, 136–137; Grainger 2010, 53; також див. прим. 11–12], Лісімах зважився проголосити в обхід Агатохла спадкоємцем престолу свого старшого сина від останньої на ім'я Птолемей (див. прим. 11, 15). Лісімахового ж первістка, котрий, вірогідно, намагався якимось чином змінити ситуацію на свою користь [пор.: Strabo 1899, XIII, IV, 1; Lund 1992, 196–198; Carney 1994, 126–127; Смирнов 2013, 96], зрештою, приблизно у 284-му чи 283 році було страчено за хибним або й справедливим звинуваченням у змові проти батька [Strabo 1899, XIII, IV, 1; Trogus 1956, XVII; Appianus 1962.2, 64; Justinus 1911, XVII, 1; Pausanias 1973, I, X, 3–4; Memnon 1857, V, 6; Eusebius 1967, I, 233; Orosius 1889, III, 23, 56–58; Lucianus 1915, 15; Geyer 1928, 21; Heinen 1972, 6–19, 82; Бенгтсон 1982, 141–142; Will 1984.1, 112; Hammond, Walbank 1988, 240, 248; Gehrke 1990, 43; Lund 1992, 186–187, 189–191, 193–198; Sherwin-White,

Kuhrт 1993, 21; Carney 1994, 125–127; idem 2013, 42–48; Ogden 1999, 61; Shipley 2000, 48–49; Hazzard 2000, 83; Huss 2001, 256–257, 259; Gabbert 2004, 22; Schuffert 2005, 338; Mueller 2009, 39–41, 45–46; Смирнов 2013, 95–96; також див. прим. 11].

Наслідки вищевказаних заходів Лісімаха стали фатальними як для нього самого, так і для його держави. Удова Агатокла Лісандра, маючи на меті забезпечити своїм дітям першість у престолоуспадкуванні, звернулась по захист і допомогу до Селевка [Pausanias 1973, I, X, 4–5; Will 1984.1, 112; Gehrke 43; Carney 1994, 127; idem 2013, 45–46, 53, 139; Hazzard 2000, 83; Shipley 2000, 49; Gabbert 2004, 22; Mueller 2009, 41; Смирнов 2013, 96–97]. На її бік стала низка впливових “друзів” Лісімаха, на чолі з його скарбником і управителем неприступного Пергаму Філетером [Justinus 1911, XVII, 1; Pausanias 1973, I, X, 4; Strabo 1899, XIII, IV, 1; Heinen 1972, 17, 24; Will 1984.1, 113; Gehrke 1990, 43; Hazzard 2000, 83; Schuffert 2005, 338; Grainger 2010, 75; пор.: Mueller 2009, 42–43; Смирнов 2013, 97]¹⁵. Селевк, не бажаючи нехтувати чудовою нагодою для розширення своїх володінь, почав готуватися до війни під гаслом захисту прав дітей Агатокла на Лісімахів престол [Will 1984.1, 112–113; Lund 1992, 187; Carney 1994, 127; Gabbert 2004, 22; Schuffert 2005, 338; Mueller 2009, 38, 41–42; Смирнов 2013, 92, 97]. Приблизно на початку літа 282 року Нікатор вступив до Західної Малої Азії [пор.: Will 1984.1, 112–113; Sherwin-White 1983, 266; Sherwin-White, Kuhrт 1993, 21]¹⁶, розв’язавши VI (останню) війну діадохів¹⁷. Протягом 2-ї половини 282 року він з легкістю оволодів Фрігією, Лідією, Іонією (за винятком Ефесу)¹⁸, Еолідою та, можливо, Троадою (див. прим. 17) і зрештою завдав нищівної поразки самому Лісімахові в битві при лідійському Корупедійоні (лютий 281 року), під час якої останній розпрощався з життям [Polybius 1882, XVIII, 51; Nepos 2001, XXI, 3; Livius 1902–1912, XXXIV, 58; Strabo 1899, XIII, IV, 1; Memnon 1857, V, 7; Appianus 1962.2, 62; 64; Pausanias 1973, I, X, 5; Polyaeus 1899, VIII, LVII; Lucianus 1913, II; Trogus 1956, XVII; Justinus 1911, XVII, 2; Orosius 1889, III, 23, 60–62; Eusebius 1967, I, 235; Sachs, Wisemann 1954, 202–206; Heinen 1972, 25–28; Will 1984.1, 113; Gehrke 1990, 43; Lund 1992, 205–206; Sherwin-White 1983, 266; Sherwin-White, Kuhrт 1993, 21; Carney 1994, 127; Ma 1999, 33; Gabbert 2004, 22; Hauben 2004, 36 *not.* 55; Schuffert 2005, 338; Mueller 2009, 42; Meadows 2012, 117, 126–127; Смирнов 2013, 98–99].

Повернімося до гіпотези американського дослідника. Згідно з інтерпретацією подій, що запропонував А. Meadows, Птолемей II вирішив скористатися скрутною ситуацією, в якій опинився Лісімах. Тобто, дочекавшись вторгнення Селевка до Західної Малої Азії, він влітку того ж 282 року захопив південні області півострова, які належали Лісімахові і які останній був не в змозі захистити¹⁹.

Проте, на мій погляд, американський дослідник не враховує двох обставин. По-перше, Птолемею II було не вигідним посилення потенційно ворожого йому Селевка²⁰; по-друге, між Лісімахом і царем Єгипту існували дуже тісні (можна сказати, подвійні) родинні зв’язки²¹. За таких умов прямий чи опосередкований союз із Нікатором супроти тестя в будь-якому разі призводив до програшної для александрійського володаря ситуації. У разі перемоги над Лісімахом Селевк ставав би значно сильнішим, ніж Птолемей, чий надбання обмежилися б вузькою смугою південного узбережжя Малої Азії. У разі ж перемоги Лісімаха син Сотера, будучи, по суті, зрадником тестя, у кращому випадку втрачав могутнього союзника, а в гіршому – наживав жорстокого ворога в сукупності з непередбачуваними родинними ускладненнями.

На мою думку, логічніше буде припустити, що Лісімах, опинившись перед перспективою вторгнення Селевка і не будучи впевненим ні у вірності своїх малоазійських підданих (див. прим. 15), ні в можливості самої перемоги²², звернувся до свого швагера і зятя Птолемея з проханням про тимчасове введення військ до Південної Малої Азії заздалегідь запобігання окупації зазначеного регіону силами Нікатора²³. Гадаю, що після забезпечення прав на престол за дітьми рідної Птолемеєвої сестри (див. с. 17–18) Лісімах міг сподіватися на те, що александрійський володар поверне йому відповідні області після перемоги над Селевком або ж збереже їх для нього чи для його дітей від Арсиної

в разі поразки²⁴. Однак внаслідок смерті Лісімаха (див. с. 18) і тривалих, проте марних намагань Арсиної та її старшого сина зберегти за собою Македонію [Diodorus 1884, XXII, 4; Trogus 1956, XXIV; Justinus 1911, XVII; XXIV, 2–3; Memnon 1857, VIII, 7–8; Eusebius 1967, I, 235–236; пор.: Дройзен 1995, 185; Tarn 1913, 167–174; Heinen 1972, 75–87; Жигунин 1980, 62; Will 1984.1, 114; Hammond, Walbank 1988, 242, 247–248, 257–259; Lund 1992, 194; Sherwin-White, Kuhrt 1993, 22; Hazzard 2000, 82–85; Huss 2001, 258–259, 311; Кузьмин 2003, 37–39; Gabbert 2004, 26–28; Marquaille 2008, 46; Mueller 2009, 72–73, 83, 89, 94; Grainger 2010, 73, 78; Carney 2013, 49–64] Карія, Лікія та Памфілія так і залишилися під безпосереднім александрійським контролем²⁵.

З другого боку, засновник династії Селевкідів, як і його безпосередній наступник, Антіох I, протягом найближчих років також не мали можливості втрутитися у справи Південної Малої Азії. Селевк Нікатор після перемоги над Лісімахом основну увагу звернув на впорядкування західних і північних країн малоазійського півострова [Heinen 1972, 37–44; Lund 1992, 202–205, 259 not. 58; Sherwin-White, Kuhrt 1993, 22; Cohen 1995, 253–259, 265–268; Ma 1999, 33–34; Schuffert 2005, 342; Malay, Riel 2009, 39–49; Grainger 2010, 75; Смирнов 2013, 95 прим. 91, 99–100] та на вирішення нагальних питань дипломатичного характеру²⁶. Після чого він переправився до Європи²⁷, де у серпні/вересні 281 року загинув від рук убивці [Strabo 1899, XIII, IV, 1; Trogus 1956, XVII; Justinus 1911, XVII, 1; Memnon 1857, VIII; Appianus 1962.2, 62–65; Pausanias 1973, I, XVI, 1–2; X, XIX, 7; Nepos 2001, XXI, 3; Orosius 1889, III, 23, 63–67; Eusebius 1967, I, 235, 241–245; Heinen 1972, 50–53; Will 1984.1, 113; Hammond, Walbank 1988, 243–245; Gehrke 1990, 43; Lund 1992, 206; Sherwin-White 1983, 266; Sherwin-White, Kuhrt 1993, 22; Carney 1994, 127; idem 2013, 49–50, 53–54; Shipley 2000, 52, 287; Hazzard 2000, 84; Huss 2001, 257–258; Hauben 2004, 36 Not. 55; Gabbert 2004, 22; Schuffert 2005, 338–339; Mueller 2009, 43; Grainger 2010, 73–74; Meadows 2012, 117; Смирнов 2013, 99–101]. У свою чергу, Антіох I протягом перших років царювання мав зосередити усю увагу на збереженні власної держави, саме існування якої внаслідок смерті її засновника опинилося під загрозою [OGIS, 219 (?); Memnon 1857, VII, 2; IX, 1; Diodorus 1884, XX, III; Appianus 1962.1, 9; Lehmann 1903, 522, 526; Tarn 1926, 155–156; Bagnall 1976.1, 173; Will 1979, 135–139, 142–144, 280–281; Heinen 1984, 415–416; Winnicki 1989, 51; Gehrke 1990, 43–44; Sherwin-White, Kuhrt 1993, 28–35; Ma 1999, 34; Hoelbl 2001, 37–38; Huss 2001, 262; Ehling 2003, 300–304; Schuffert 2005, 342–346; Grainger 73–78].

Як наслідок, 3 малоазійські області, тимчасово окуповані Філадельфом, залишилися з деякими територіальними змінами у складі держави Птолемеїв аж до початку II століття [пор., н-д: Winnicki 1989, 58–87, 117–122; Grainger 2010, 89–194, 245–272].

¹ Це місто, котре було захоплене Птолемеєм Сотером під час малоазійської кампанії 309/308 року й втрачене ним після саламінської поразки (див. прим. 6), а у 286 році перебувало під контролем Деметрія Поліоркета [Diodorus 1884, XX, 27; Porphyrius 1923–1958, f. 42; Hieronymus 1958, XI, 5; Plutarchus 1875, 49; Bean 1953, 18; Seibert 1969, 85; Merker 1970, 146; Бенгтсон 1982, 47; Vuraselis 1982, 53; Cohen 1995, 265 not. 3; Bellows 1997, 144, 209; Huss 2001, 173; Meadows 2007, 462–464], згідно з нещодавно опублікованим написом, у 269/268 році перебувало у сфері впливу Деметрієвого сина, царя Македонії Антігона Гоната [Marek 2006, 133–136, № 4; Grainger 2010, 28; Кузьмин 2012, 337–350]; отже, воно знову опинилося під птолемеївським контролем дещо пізніше від подій, розглянутих на цих сторінках (див. вище).

² Йдеться про територію, на якій були розташовані такі поліси: Тралли (згодом Селевкія), Ніса і Аполлонія Салбацька [Plinius 1871–1874, V, 108–109; Ptolemaeus 1966, V, 2, 15; Cohen 1995, 253–259, 265–268]. При цьому слід мати на увазі, що Страбон, на відміну від більш пізніх авторів – Плінія Старшого і Клавдія Птолемея (до речі, останній не соромлячись відніс до Карії Приєну та Магнезію-на-Меандрі [Ptolemaeus 1966, V, II, 15]), – не був упевнений у доцільності віднесення Тралл і Ніси до карійської області [Strabo 1899, XIII, IV, 12; 14; XIV, I, 42–48; II, 28]. Зі слів Арріана ми також можемо припустити, що за часів Александра Тралли належали до Іонії

[Arrianus 1899, I, 17–20]. Згідно зі свідченнями Діодора Сицилійського, на момент III війни діадохів зазначений поліс входив до складу карійської сатрапії, котра перебувала тоді під управлінням македонянина Асандра [Diodorus 1884, XIX, 75]; проте не слід забувати, що у той же час під контролем вищезгаданого македонянина перебував і іонійський Мілет [Diodorus 1884, XIX, 75]. Окрім усього іншого, Трали могли потрапити до рук Антіоха I лише після I Сирійської війни (див. прим. 4), після чого й дістали нову назву [пор.: Cohen 1995, 265–266]. Що ж до Аполлонії Салбацької, то, враховуючи, що перші джерельні згадки про неї датуються 243 роком [Cohen 1995, 253], її засновником цілком вірогідно міг бути не Селевк I Нікатор, а правнук останнього, Селевк II Каллінік [Cohen 1995, 254–255].

³ З моєї точки зору, Павсаній, на якого посилаються прибічники зазначеного датування [Pausanias 1973, I, VII, 3], зокрема А. Mehl [пор.: Huss 2001, 257 *Anm.* 28; Meadows 2012, 118 *not.* 18], під угодою між Селевком Нікатором і Птолемеем Сотером мав на увазі не міфічну домовленість про розподіл царства Лісімаха, котра буцімто існувала між Сирією і Єгиптом, а військовий альянс, у якому перебували обидва монархи під час V війни діадохів [пор.: Justinus 1911, XVI, 2; Orosius 1889, III, 23, 53; Hammond, Walbank 1988, 227–228; Lund 1992, 98–104; Huss 2001, 207–211; Schuffert 2005, 331–335; Grainger 2010, 66; Смирнов 1913, 90–94].

⁴ Про хід і результати I Сирійської війни див., н-д: [Жигунин 1980, 69–74; Heinen 1984, 416–417; Winnicki 1989, 51–57; Hoelbl 2001, 38–40; Huss 2001, 265–271; Grainger 2010, 81–87; пор.: Chaniotis 2005, XVIII].

⁵ Зазначену гіпотезу у завершеному вигляді А. Meadows виклав у рамках свого дослідження “Deditio in Fidem: The Ptolemaic Conquest of Asia Minor” [Meadows 2012, 113–133].

⁶ Стосовно обставин втрати Птолемеем I Кіпру див.: [Marmor Parium 1923–1958, 239b, 21; Diodorus 1884, XX, 46–53; 82; Seneca 1950, III, 37; Appianus 1962.2, 54; Pausanias 1973, I, VI, 6; Plutarchus 1875, 15–17; Polyaeus 1899, IV, VII, 7; Trogus 1956, XV; Justinus 1911, XV, 2; Hieronymus 1902, 1712; Orosius 1889, III, 23, 39; Seibert 1969, 190–207; Hauben 1977, 266; Will 1984.2, 56; Billows 1997, 152–156; Hoelbl 2001, 20; Huss 2001, 182–184; Wheatley 2001, 133–151; Schuffert 2005, 304].

⁷ Зазначена обставина виключає можливість завоювання Філадельфом вищезгаданих територій у ході I Сирійської війни (див. с. 16).

⁸ Не виключаю, що до зазначеної групи джерел варто також додати декрет з памфілійського Аспенду [SEG, 17.639], котрий з огляду на згадку в ньому певного Птолемея (з царським титулом), одного з “друзів” Птолемея I – Леоніда і, ймовірно, птолемеївського воєначальника – сидонського царя Філокла (без царського титулу), як правило, датують періодом правління Птолемея Сотера [Segre 1934, 253–268; Mitford 1961, 135; Merker 1970, 146; Bagnall 1976.1, III–113; Bosworth 2000, 233–235; Huss 2001, 205 *Anm.* 122; Hauben 2004, 44; Barbantani 2010, 87 *not.* 61, 98; Meadows, Donemann 2013, 23 *not.* 4; пор.: Seibert 1970, 347–350]. Проте, як припускав ще Е. Meyer (пор.: [Seibert 1970, 347]), а згодом блискуче продемонстрував J. Seibert, зазначений напис цілком може бути датований періодом правління Птолемея Філадельфа [Seibert 1970, 344–351; пор.: Sherwin-White, Kuhrt 1993, 34]. До міркувань німецького дослідника варто додати, що згаданий у написі гіпотетичний Філокл (не слід забувати, що загальноприйняте читання відповідного імені в написі є доволі сумнівним [Seibert 1970, 345–348, 351]; щодо протилежної точки зору див., н-д: [Huss 2001, 205 *Anm.* 122]) міг отримати титул царя Сидону (можливо, лише номінальний [пор.: Grainger 1991, 63–64]) лише у 281/280 році [Schweigert 1940, 352–354, № 48; SIG, 337; 390; 391; I. Délos, 442; SEG, I, 363; Shear 1978, 33–34; Grainger 1991, 212; Hazzard 2000, 48; Meadows 2012, 117 *not.* 12; пор.: Bevan 1927, 62] як нагороду за успішно проведену операцію по зайняттю південного узбережжя Малої Азії, здійснену ним у попередньому році. На це може вказувати згадування Філокла без царського титулу в телмеївському декреті від 282 року [Meadows 2012, 120, 123 *not.* 24, 126–127, 132; також див. прим. 9]. Отже, цілком вірогідно, що й Аспенд міг бути врятований від якоїсь зовнішньої загрози (наприклад, потенційної агресії з боку Селевка Нікатора – див. с. 17–18) збройними силами під командуванням Сотерових ветеранів Філокла і Леоніда в ході кампанії 282 року, за що останні й отримали подяку від жителів зазначеного полісу.

⁹ Свого часу видавець цього напису М. Woerrle датував зазначений документ 279/278 роком [Woerrle 1978, 212–216; idem 1980, 65–67] проте автори подальших досліджень R. Hazzard і E. Grzybek довели, що Птолемей II ретроспективно відраховував роки власного царювання не від першого року свого одноосібного правління (283/282 рік), а від часу свого співправительства

з батьком (285/284 рік), що, відповідно, змістило датування телмеського декрету на серпень/вересень 282 року [Hazard 1987, 140–153, особливо 146; idem 2000, 109; пор.: Hauben 2004, 35; Meadows 2007, 467 not. 53; idem 2012, 126].

¹⁰ Варто мати на увазі, що такі дослідники, як А. Mastrocinque, W. Huss, Н. Hauben, А. Meadows і J. Grainger, дотримуються думки, згідно з якою т. зв. “Карійська війна”, чи “Війна за сирійську спадщину”, – це історіографічний міф [Mastrocinque 1993, 27–39; Huss 2001, 261–262; Hauben 2004, 39 not. 54; Grainger 2010, 76–77; Meadows 2012, 117–118; а також певною мірою Ма 1999, 39]. Певні сумніви щодо масштабності та дипломатичної оформленості цієї війни також висловив Н. Heinen [Heinen 1984, 415–416]. На мій погляд, насправді не існує підстав говорити про якісь масштабні бойові дії, що протягом зазначеного часу мали місце між Птолемеєм II та Антиохом I, зокрема на півдні Малої Азії (див. с. 19), проте перехід до птолемеївської сфери впливу селевкідівського Мілету [SIG, 322; OGIS, 35; Tarn 1926, 155; Bevan 1927, 62; Bagnall 1976.1, 173; Shear 1978, 32, 44; Mastrocinque 1993, 31 not. 13, 32; Hoelbl 2001, 38; Huss 2001, 262; Hauben 2004, 35 not. 50; Marquaille 2008, 46; Meadows 2012, 116–117, 132–133; Coşkun 2013, 57] і Самосу, котрий перед цим, імовірно, також перебував під селевкідівським контролем [SIG, 390; SEG, I, 363; Bevan 1927, 62; Merker 1970, 146, 148; Frost 1971, 171; Bagnall 1976.1, 80; Shear 1978, 17 not. 30, 37; Habicht 1992, 72 not. 11; Sherwin-White, Kuhrt 1993, 34; Mastrocinque 1993, 32; Dreyer 1996, 53; Hoelbl 2001, 38; Huss 2001, 262; Hauben 2004, 35 not. 50, 36; Paschidis 2007, 224–225, 392–394; Marquaille 2008, 46; Meadows 2012, 117 not. 12; Constantakopoulou 2012, 59, 68n not. 86], дозволяє припустити, що певний локальний сирійсько-египетський конфлікт (я б назвав його іонійським) у 280–279 роках справді мав місце.

¹¹ Схожу думку з приводу птолемеївської присутності на Самосі наприкінці 280-х років (див. прим. 10) свого часу висловив L. Nerwinski [Nerwinski 1981, 41–47]. Зроблено це було винятково задля доведення гіпотези щодо датування перших ісоолімпійських ігор (Птолемея), запроваджених Філадельфом на честь померлого батька, 282 роком [Nerwinski 1981, 6–47; пор.: Dreyer 1996, 53 not. 58; Hauben 2004, 39]. Проте з огляду на відверто утилітарний характер і цілком очікувану непереконливість зазначеного припущення (див. прим. 10), так само як і на хибність основної концепції дослідника [Dreyer 1996, 45–67; Huss 2001, 320–321; Paschidis 2007, 148–149; пор.: Marquaille 2008, 54–56; Зелінський 2010, 292, 312 прим. 292; а також Hazard 1987, 150; idem 1995, 424; idem 2000, 47–81; Hazard, FitzGerald 1991, 6–23], сама ідея можливості існування угоди, укладеної між Птолемеєм II і Лісімахом напередодні агресії з боку Селевка, по суті, залишилася непоміченою.

¹² Автором викладеної на цих сторінках гіпотези, котру я цілковито поділяю, є S. Dmitriev [Dmitriev 2007, 146–149]. Більш традиційну інтерпретацію зазначених подій можна знайти, н-д, на сторінках порівняно нещодавнього дослідження Н. Lund [Lund 1992, 184–198].

¹³ Стосовно перипетій династичної історії Птолемеїв за життя засновника Александрійської династії див., н-д: [Ogden 1999, 67–73; Mueller 2009, 21–32; Carney 2013, 11–30].

¹⁴ Гадаю, що шлюб майбутнього Птолемея II з Агатокловою сестрою Арсиною [Scholia 1849, 17, 128; Pausanias 1973, I, VII, 3; Bagnall 1976.2, 206; Hammond, Walbank 1988, 235–236; Lund 1992, 104, 185, 232 not. 86; Carney 1994, 129; idem 2013, 35; Ogden 1999, 59, 65 not. 79; Tunny 2000, 83; Hoelbl 2001, 35; Huss 2001, 306–307; Bennett 2003, 65, 67; Schuffert 335; Buraselis 2005, 95; Dmitriev 2007, 147; Mueller 2009, 90–91] навряд чи міг би покращити ситуацію. По-перше, ми не маємо стовітсоткової впевненості, що зазначена Арсиноя була саме дочкою Нікеї, а не іншої дружини Лісімаха, Амастриди [пор.: Bennett 2003, 65–67; idem 2001–2013; Carney 2013, 68, 157 not. 13–14], а отже – повною сестрою Агатокла, по-друге, її становище при александрійському дворі ніколи не було надійним, про що свідчить та легкість, із якою Птолемеєм II згодом з нею розлучився [Pausanias 1973, I, VII, 3; Scholia 1849, 17, 128; пор.: Дройзен 1995, 184; Beloch 1927, 582; Bevan 1927, 59; Fraser 1972, I, 347, 369; Bagnall 1976.2, 207; Жигунин 1980, 69; Бенгтсон 1982, 144–145; Ogden 1999, 74, 107 not. 44; Hazard 2000, 42; Tunny 2000, 83–84; Hoelbl 2001, 36; Huss 2001, 265–266, 307; Bennett 2003, 65, 70–72; Mueller 2009, 91–94; Grainger 2010, 83; Carney 2013, 65–82, 86–87].

¹⁵ Вірогідно, усі зазначені сановники, подібно до самого Філетера, були тісно пов’язані з Лісімаховими володіннями на заході Малої Азії [пор.: Will 1984.1, 113; Gehrke 1990, 43; Sherwin-White, Kuhrt 1993, 21; Carney 1994, 131 not. 16; Grainger 2010, 75]. Напевно, саме цим можна пояснити блискавичні успіхи Селевка в Західній Малій Азії протягом 2-ї половини 282 року (див. с. 18).

¹⁶ Щодо сумнівів у цій даті див.: [Heinen 1972, 20–24; Lund 1992, 201; Meadows 2012, 126–127; Смирнов 2013, 98].

¹⁷ Про хід цієї війни див.: [Memnon 1857, V, 7; Pausanias 1973, I, X, 4; Appianus 1962.2, 62; Strabo 1899, XIII, IV, 1; Polyaeus 1899, IV, IX, 4; VI, XII; VIII, LVII; Heinen 1972, 24–28; Will 1984.1, 113; Gehrke 1990, 43; Lund 1992, 199–206; Sherwin-White, Kuhrt 1993, 21; Schuffert 2005, 338–340; Смирнов 2013, 97–99].

¹⁸ Це місто, в якому напередодні битви при Корупедійоні (див. с. 18) перебувала Лісімахова дружина Арсиноя, повстало проти останньої лише після звістки про загибель її чоловіка [Polyaeus 1899, VIII, LVII; пор.: Lund 1992, 194, 200; Hazzard 2000, 83].

¹⁹ При цьому американський дослідник хоча й не підтримує гіпотезу щодо існування союзної угоди між Філадельфом і Нікатором, котру, згідно зі свідченням Павсанія, свого часу уклав ще Птолемей Сотер і котру згодом порушив Антіох I [Meadows 2012, 118, 133; також див. прим. 3], проте не виключає можливості існування певної координації дій між сирійським та єгипетським володарями [Meadows 2012, 133].

²⁰ Натягнутість стосунків, а згодом і відверта ворожість між Птолемеями та Селевкідами були зумовлені територіальною суперечкою, що виникла між засновниками обох династій з приводу т. зв. Койлесирії, до якої входили південь Сирії, Фінікія та Палестина [пор.: Winnicki 1989; Grabowski 2010; Grainger 2010; також див. прим. 4].

²¹ Згадаймо, що Лісімах був одружений з рідною сестрою нового александрійського володаря Арсиною (див. с. 17), тоді як сам Птолемей мав за дружину однойменну Лісімахову дочку (див. прим. 14).

²² Зокрема, на невпевненість Лісімаха у щасливому для нього результаті генеральної битви вказує E. Carney [Carney 2013, 46–48].

²³ Не виключаю, що саме з цими подіями може бути безпосередньо пов'язане тривале перебування Філадельфа на Кіпрі, датоване 282 роком [SEG, 49, 113; Shear 1978, 5, 25–26, 28; Habicht 1992, 72; Хабихт 1999, 128–129; Dreyer 1996, 52; Hazzard 2000, 98; Paschidis 2007, 148; Marquaille 2008, 44–45]. Цілком можливо, що молодий правитель відвідав цей острів задля безпосереднього здійснення загального керівництва малоазійською операцією або й з метою налагодження більш ефективного спілкування з самим Лісімахом.

²⁴ Варто зазначити, що, зрештою, саме Птолемей, син Лісімаха, досить тривалий час був намісником Філадельфової Малої Азії з дуже широкими повноваженнями [див., н-д: Huss 1998, 229–250; idem 2001, 306–307, 311–312; пор.: Mueller 2009, 97–99; Зелінський 2009, 28–29, 33 прим. 19, 27], що можна розцінити як своєрідне дотримання александрійським володарем узятих на себе обов'язків.

²⁵ У приватному листі A. Meadows визнав за мою інтерпретацією зазначених подій право на існування. Проте він вказав на певні ускладнення, котрі, на його думку, в такому випадку викликає зміст згаданого вище телмеського декрету [SEG, 28, 1224]. У цьому документі, датованому серпнем/вереснем 282 року (див. с. 17), громадяни відповідного лікійського міста дякують Птолемею II за згоду не перетворювати їхній поліс на будь-чию дореа (про сутність елліністичних, і зокрема птолемейських, умовно дарованих земель (dorea) див., н-д: [OGIS, 55; 220; 225; Diodorus 1884, XIX, 88; Rostovtzeff 1922, 34, 38–39, 42–55; Świderek 1959; Funck 1978, 51–52, 54; Woerrle 1980, 65–70; Lund 1992, 179, 253 not. 86; Billows 1995, 112–145; Manning 2003, 111–117; Meadows 2012, 119 not. 19, 127–130]). A. Meadows цілком доцільно припускає, що претендентом на телмеську дореа міг бути саме вищезгаданий Птолемей, син Лісімаха, котрий, подібно до своєї матері – власниці Гераклеї Понтійської, а можливо, й Амастриди та Тіосу [Memnon 1857, V, 4–5; IX, 4; Дройзен 1995, 184–185; Lehmann 1903, 524–525, 533; Woerrle 1980, 67; Lund 1992, 190, 193–195; Cohen 1995, 383; Hazzard 2000, 87; Huss 2001, 306–307; Meadows 2012, 130 not. 39; пор.: Hauben 2004, 36; Mueller 2009, 72; Габелко, Кузнецова 2010, 323, 327, 331, 333; Carney 2013, 37–40], прагнув отримати від батька зазначений лікійський поліс у подарунок [пор.: Meadows 2012, 130–131]. Александрійський же володар, котрий погодився запобігти перетворенню Телмесу на дореа, з точки зору американського дослідника, ще за життя Лісімаха почав діяти всупереч інтересам свого небожа. Але, на мій погляд, подібне твердження є занадто категоричним. У нашому випадку ніщо не вказує на спрямованість дій александрійського володаря супроти інтересів його родичів. По-перше, Філадельф міг пообіцяти будь-що жителям невеличкого малоазійського полісу задля запобігання ускладнень під час виконання Лісімахового прохання; по-друге, ми не знаємо, як повів би себе александрійський володар у випадку, коли б син Лісімаха одразу звернувся до нього по батьків спадок з Телмесом включно; і, по-третє, незважаючи

на усі гарантії, Птолемей II зрештою надав вищезгаданий поліс у дореа не кому іншому, як своєму небожу [OGIS, 55; Larsen 1956, 164–165, 169 not. 38–41; Woerrle 1980, 67–71; Carney 1994, 131 not. 25, 27; idem 2013, 125–126, 144, 178 not. 34; Huss 1998, 229–250; Mueller 2009, 98–99; Meadows 2012, 128, 131].

²⁶ Зокрема, йдеться про врегулювання лемносського питання з Афінами [Athenaeus 1887, VI, 254f–255a; Heinen 1972, 43–44; Lund 1992, 203–204; Paschidis 2007, 160–161; пор.: Смирнов 2013, 100].

²⁷ Згідно зі свідченнями фрагментарної вавилонської хроніки, Селевк вирушив до Європи вже навесні 281 року [Sherwin-White 1983, 266–267]. Проте, можливо, в ній йшлося лише про початок підготовки до європейської кампанії.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

AS – Ancient Society
CAH – The Cambridge Ancient History
EA – Epigraphica anatolica
I. Délos – Inscriptions de Délos
JHS – The journal of hellenic studies
OGIS – Orientis Graecae inscriptiones Selectae
SEG – Supplementum Epigraphicum Graecorum
SIG – Sylloge inscriptionum Graecarum
RE – Pauly – Wissowa Realencyclopaedie der classischen Altertumswissenschaft
ZPE – Zeitschrift fuer papyrologie und epigraphik

ЛІТЕРАТУРА

- Бенгтсон Г. **Правители эпохи эллинизма**: Пер. с нем. Москва, 1982.
- Габелко О. Л., Кузнецова Е. В. Синойкизм Амастрии и амфорное производство в полисах Южного Понта (2-я пол. IV – 1-я треть III в. до н. э.) // **Античный мир и археология**. Вып. 14 (2010).
- Дройзен И. **История эллинизма**: Пер. с нем.: В 3 т. Т. 3. Ростов-на-Дону, 1995.
- Жигунин В. Д. **Международные отношения эллинистических государств в 280–220 гг. до н. э.** Казань, 1980.
- Зелінський А. Л. Птолемей III і Анубіс: можливість неофіційного ототожнення // **Східний світ**, 2009, № 4.
- Зелінський А. Л. **Александрійські фараони та їхні піддані. Зміцнення влади перших Птолемеїв**. Київ, 2010.
- Кузьмин Ю. Н. **Внутренняя и внешняя политика Македонского царства (270–230 годы до н. э.)**: Дис... канд. ист. наук: 07.00.03 – Всеобщая история (древний мир). Саратов, 2003.
- Кузьмин Ю. Н. IνΚαυνος, 4: Монофталъм или Гонат? // **Вопросы эпиграфики**. В. VI (2012).
- Смирнов С. В. **Государство Селевка I (политика, экономика, общество)**. Москва, 2013.
- Хабихт Х. **Афины. История города в Эллинистическую эпоху**: Пер. с нем. Москва, 1999.
- Adams W. The Hellenistic Kingdoms // **The Cambridge companion to the Hellenistic world** / Ed. G. Bugh. Cambridge, 2007.
- Appianus. Mithridatica // **Appiani Historia Romana**: In 2 v. V. 1 / Ed. P. Viereck et A. G. Roos. Lipsiae, 1962.1.
- Appianus. Syriaca // **Appiani Historia Romana**: In 2 v. V. 1 / Ed. P. Viereck et A. G. Roos. Lipsiae, 1962.2.
- Arrianus Flavius. **Anabasis** / Rec. C. Abicht. Lipsiae, 1899.
- Athenaeus. **Deipnosophistae**: Libri XV: In 2 v. / Rec. G. Kaibel. Lipsiae, 1887.
- Bagnall R. **The Administration of the Ptolemaic Possessions Outside Egypt**. Leiden, 1976.1.
- Bagnall R. Archagathos Son of Agathocles, Epistates of Libya // **Philologus**. 1976.2, № 2.
- Barbantani S. The glory of The spear. A powerful symbol in Hellenistic poetry and art. The case of Neoptolemus “of Tlos” (and other Ptolemaic epigrams) // **Studi classici e orientali**. V. 53 (2010).
- Bean G. Notes and Inscriptions from Caunus // **JHS**. V. 73 (1953).
- Beloch K. **Griechische Geschichte**: in IV Bd. Bd. IV. T. 2. B. Leipzig, 1927.
- Bennett Ch. Three Notes on Arsinoe I // **A Delta-Man in Yebu** / Ed. A. Eyma, Ch. Bennett. Parkland, 2003.

- Bennett Ch. Arsinoe I // **Egyptian Royal Genealogy. 2010–2013.** (інтернет-проект) – <http://www.tyndalehouse.com/Egypt/ptolemies/arsinoe_i.htm>.
- Bevan E. **The House of Ptolemy.** London, 1927.
- Billows R. **Kings and colonists: aspects of Macedonian imperialism.** Leiden – New-York – Koeln, 1995.
- Billows R. **Antigonos the One-eyed and the creation of the Hellenistic state.** (Ed. 2). Berkeley, 1997.
- Bosworth A. Ptolemy and the Will of Alexander // **Alexander the Great in Fact and Fiction** / Ed. A. Bosworth & E. Baynham. Oxford, 2000.
- Bremen R. van. Ptolemy at Panamara // **EA.** Bd. 35 (2003).
- Buraselis K. **Das hellenistische Makedonien und die Aegäis: Forschungen zur Politik des Kassandros und der drei ersten Antigoniden im Aegaeischen Meer und in Westkleinasien.** Muenchen, 1982.
- Buraselis K. Kronprinzentum und Realpolitik. Bemerkungen zur Thronanwartschaft, Mitregentschaft und Thronfolge unter den ersten vier Ptolemaeern // **Gerión** (an). V. 9 (2005).
- Carney E. Arsinoe before she was Philadelphus // **Ancient History Bulletin**, 1994, № 4.
- Carney E. **Arsinoe of Egypt and Macedon: A Royal Life (Women in Antiquity).** Oxford, 2013.
- Chaniotis A. **War in the Hellenistic World: A Social and Cultural History.** Oxford, 2005.
- Claudius Ptolemaeus. **Geographia** / Ed. C.F.A. Nobbe. Hildesheim, 1966.
- Cohen G. **The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor.** Berkeley – Los Angeles – Oxford, 1995.
- Constantakopoulou C. Identity and resistance: The Islanders' League, the Aegean islands and the Hellenistic Kings // **Mediterranean Historical Review**, 2012, № 1.
- Coşkun A. Deconstructing a Myth of Seleucid History: The So-Called "Elephant Victory" // **Phoenix**, 2012, № 1/2.
- Diodorus Siculus. **Bibliotheca Historica:** In 4 v. V. 1 / Ed. I. Bekker. Lipsiae, 1884.
- Dmitriev S. The Last Marriage and the Death of Lysimachus // **Greek, Roman and Byzantine Studies.** V. 47 (2007).
- Dreyer B. Der Beginn der Freiheitsphase Athens 287 V. Chr. Und das Datum der Panathenaen und Ptolemaia im Kalliasdekret // **ZPE.** Bd. 111 (1996).
- Ehling K. Unruhen, Aufstaende und Abfallbewegungen der Bevoelkerung in Phoenikien, Syrien und Kilikien unter den Seleukiden // **Historia.** Bd. 52 (2003).
- Eusebius. Chronicon // **Eusebi Chronicorum canonum quae supersunt:** In 2 v. / Ed. A. Schoene. Berlin, 1967.
- Fraser P. **Ptolemaic Alexandria:** In II v. Oxford, 1972.
- Frost F. Ptolemy II and Halicarnassus: An Honorary Decree // **Anatolian Studies.** V. 21 (1971).
- Funck B. Zu den Landschenkungen hellenistischer Koenige // **Klio**, 1978, № 1.
- Gabbert J. **Antigonos II Gonatas. A political Biography.** (Ed. 2). London – New York, 2004.
- Gehrke H.-J. **Geschichte des Hellenismus.** Muenchen, 1990.
- Geyer F. Lysimachos // **RE.** 1928. Bd. XIV. T. 1.
- Grabowski T. **Ostatni Triumf Ptolemeuszy. Czwarata Wojna Syryjska (221–217. N. E.).** Kraków, 2010.
- Grainger J. **Hellenistic Phoenicia.** Oxford, 1991.
- Grainger J. **The Syrian Wars.** Leiden – Boston, 2010.
- Grainger J. **Hellenistic and Roman Naval Warfare 336–31BC.** Barnsley, 2011.
- Habicht Ch. Athens and Ptolemies // **Classical Antiquity**, 1992, № 1.
- Hammond N. G. L., Walbank F. **A History of Macedonia:** In III v. V. III. Oxford, 1988.
- Hauben H. Sur la stratégie et la politique étrangère du premier Ptolémée // **Revue de Philologie, de Littérature et d'Histoire Anciennes.** V. 103 (1977).
- Hauben H. A Phoenician King in the Service of the Ptolemies: Philocles of Sidon Revisited // **AS.** V. 34 (2004).
- Hazzard R. The Regnal Years of Ptolemy II Philadelphos // **Phoenix**, 1987, № 2.
- Hazzard R. Theos Epiphanes: Crisis and Response // **The Harvard Theological Review**, 1995, № 4.
- Hazzard R. Imagination of a Monarchy: Studies in Ptolemaic Propaganda // **Phoenix** (suppl.). V. 37 (2000).
- Hazzard R., FitzGerald M. The Regulation of the Ptolemaia: A Hypothesis Explored // **Journal of the Royal Astronomical Society of Canada.** V. 85 (1991).

Heinen H. **Untersuchungen zur hellenistischen Geschichte des 3. Jahrhunderts v. Chr. Zur Geschichte der Zeit des Ptolemaios Keranos und zum Chremonideinischen Krieg.** Wiesbaden, 1972.

Heinen H. The Syrian-Egyptian Wars and the new kingdoms of Asia Minor // **CAH.** 1984. V. VII. Part. 1.

Hieronymus Sanctus. **Chronica // Hieronymi Chronicorum codicis floriacensis fragmenta leidentia, parisina, vaticana phototypice edita** / Ed. L. Traube. Lugduni Batavorum, 1902.

Hieronymus Sanctus. **Commentarii in Daniele // Jerome's commentary on Daniel** / Ed. and transl. G. L. Archer. Grand Rapids, 1958.

Hoelbl G. **A History of the Ptolemaic Empire:** Transl. from germ. London – New-York, 2001.

Huss W. Ptolemaios der Sohn // **ZPE.** Bd. 121 (1998).

Huss W. **Aegypten in hellenistischer Zeit: 332–30 v. Chr.** Muenchen, 2001.

Justinus M. **Junianis. Pompeius Trogus "Historiae Philippicae" Epitome** / Ed. W. Kroll. Lipsiae, 1911.

Kirsten E., Opelt I. Eine Urkunde der Gruendung von Arsinoe in Kilikien // **ZPE.** Bd. 77 (1989).

Larsen J. The Araxa Inscription and the Lycian Confederacy // **Classical Philology,** 1956, № 3.

Lehmann C. Hellenistische Forschungen. Einleitung: Der erste syrische Krieg und die Weltlage um 275–272 v. Chr. // **Klio.** Bd. 3 (1903).

Lucianus. **Macrobian // Lucianus:** In 8 v. V. 1 / Ed. A. M. Harmon. Cambridge, Mass., 1913.

Lucianus. **Icaromenippus // Lucianus:** In 8 v. V. 2 / Ed. A. M. Harmon. Cambridge (Mass.), 1915.

Lucius Annaeus Seneca. **De beneficiis libri VII** / Ed. W. Alexander. Berkeley, 1950.

Lund H. **Lysimachus: a study in early Hellenistic Kingship.** London – New York, 1992.

Ma J., Derow P., Meadows A. RC 38 (Amyzon) Reconsidered // **ZPE.** Bd. 109 (1995).

Ma J. **Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor.** Oxford, 1999.

Malay H., Riel M. Two New Hellenistic Decrees from Aigai in Aiolis // **EA.** V. 42 (2009).

Manning J. **Land and Power in Ptolemaic Egypt. The Structure of Land Tenure.** Cambridge, 2003.

Marek Ch. **Die Inschriften von Kaunos.** Muenchen, 2006.

Marmor Parium // **Die Fragmente der griechischen Historiker:** In 3 Bd. Bd. 2. / Hrsgb. F. Jacoby. Leiden, 1923–1958.

Marquaille C. The Foreign Policy of Ptolemy II // **Ptolemy II Philadelphus and his World** / Ed. P. McKechnie, Philippe Guillaume. Leiden – Boston, 2008.

Mastrocinque A. "Guerra di successione" e Prima guerra di Celesiria un falso moderno e una questione storica // **AS.** V. 24 (1993).

Meadows A. The Ptolemaic Annexation of Lycia: SEG 27.929 // **The III rd International Symposium on Lycia (Antalya, 07–10 November 2005). Symposium Proceedings:** In 2 v. V. 2 / Ed. Dorkluk K. (et Al.) Istanbul, 2007.

Meadows A. Fouilles d' Amyzon 6 Reconsidered: The Ptolemies at Amyzon // **ZPE.** Bd. 166 (2008).

Meadows A. Deditio in Fidem: The Ptolemaic Conquest of Asia Minor // **Imperialism, Cultural Politics, and Polybius** / Ed. C. Smith, L. Yarrow. Oxford – New-York, 2012.

Meadows A., Donemann P. The Ptolemaic Administration of Pamphylia // **ZPE.** Bd. 186 (2013).

Memnon. **Historia Heracleotes // Fragmenta historicorum Graecorum:** In 5 v. V. 3 / Ed. C. Mueller. Berlin, 1857.

Merker I. The Ptolemaic Officials and the League of the Islanders // **Historia.** Bd. 19 (1970).

Mitford T. Further Contributions to the Epigraphy of Cyprus // **American Journal of Archaeology,** 1961, № 2.

Mueller S. **Das hellenistische Koenigspaar in der medialen Repraesentation: Ptolemaios II. und Arsinoe II.** Berlin – New-York, 2009.

Nepos Cornelius. **Vitae** / Ed. P. K. Marshall. Monachii [u.a.], 2001.

Nerwinski L. **The Foundation date of the panhellenic Ptolemaea and related Problems in early Ptolemaic Chronology:** Diss. ... PhD / Duke University. Durham, 1981.

Ogden D. **Polygamy, Prostitutes and Death. The Hellenistic Dynasties.** London – Swansea, 1999.

Orosius Paulus. **Historiarum adversus paganos libri VII** / Rec. K. Zangemeister. Lipsiae, 1889.

Otto W. Zu den syrischen Kriegen der Ptolemaeer // **Philologus.** Bd. 86 (1931).

- Paschidis P.* **Between City and King. Prosopographical Studies on the Intermediaries Between the Cities of the Greek Mainland and the Aegean and the Royal Courts in the Hellenistic Period (322–190 BC).** Athens, 2008.
- Pausanias.* **Graeciae descriptio:** In 3 v. V. 1 / Ed. M. H. Rocha-Pereira. Lipsiae, 1973.
- Plinius Secundus.* **Historiae Naturalis:** In 5 v. / Ed. R. Hubert. Lipsiae, 1871–1874.
- Plutarchus.* Demetrius // *Plutarchus. Vitae Parallelae: Demetrii et Antonii* / Rec. C. Sintensis. Lipsiae, 1875.
- Polyaenus.* **Strategmata** / Rec. C. Schubert. Lipsiae, 1899.
- Polybius.* **Historiae:** In 2 v. V. 2 / Ed. Th. Buttner-Wobst. Lipsiae, 1882.
- Pompeius Trogus.* Prolegomena ad Historiam Philippicam // **Pompei Trogi fragmenta** / Coll. O. Seel. Lipsiae, 1956.
- Porphyrius.* Fragmenta // **Die Fragmente der griechischen Historiker:** In 3 Bd. Bd. 2 / Hrsgb. F. Jacoby. Berlin – Leiden, 1923–1958.
- Rostovtzeff M.* **A large Estate in Egypt in the Third Century B.C. A Study in Economic History.** Madison (Vi.), 1922.
- Sachs A., Wisemann D.* A Babylonian King List of the Hellenistic Period // **Iraq.** V. 16 (1954).
- Scholia in Theocritum** / Ed. F. Dubner. Paris, 1849.
- Schuffert F.-G.* **Studien zu Krieg und Machtbildung im Fruehhellenismus:** Dis... Doct. Phil. Giessen, 2005.
- Schweigert E.* Greek Inscriptions // **Hesperia,** 1940, № 3.
- Segre M.* Decreto di Aspendos // **Aegyptus,** 1934, № 2/3.
- Seibert J.* Philokles, Sohn des Apollodoros, Koenig der Sidonier // **Historia.** Bd. 19 (1970).
- Seibert J.* **Untersuchungen zur Geschichte Ptolemaios' I.** Muenchen, 1969.
- Shear T.* Kallias of Sphettos and the Revolt of Athens in 286 B. C. // **Hesperia** (suppl.). V. 17, (1978).
- Sherwin-White S.* Babylonian Chronicle Fragments as a Source for Seleucid History // **Journal of Near Eastern Studies,** 1983, № 4.
- Sherwin-White S., Kuhrt A.* **From Samarkhand to Sardis: A new approach to the Seleucid empire.** Berkeley – Los Angeles, 1993.
- Shibley G.* **The Greek World After Alexander, 323–30 BC.** London – New York, 2000.
- Strabo.* **Rerum Geographicorum. Libri 17** / Ed. G. Spiro, H. Waldman. Halle, 1899.
- Świderek A.* **W “Państwie” Apolloniosa. Ptolemejskie Fajum w świetle Archiwum Zenona.** Warszawa, 1959.
- Tarn W.* The First Syrian War // **JHS.** V. 46 (1926).
- Tarn W.* The date of Milet I, III, no. 139 // **Hermes.** Bd. 65 (1930).
- Tarn W.* **Antigonos Gonatas.** Oxford, 2013.
- Thompson D.* Economic Reforms in the Mid-Reign of Ptolemy Philadelphus // **Ptolemy II Philadelphus and his World** / Ed. P. McKechnie, Philippe Guillaume. Leiden – Boston, 2008.
- Titus Livius.* **Titi Livi ab urbe condita:** In 3 v. V. 3 / Rec. P. G. Walsh. Leipzig, 1902–1912.
- Tunny J.* Ptolemy “the Son” Reconsidered: Are There Too Many Ptolemies // **ZPE.** Bd. 131 (2000).
- Weber G.* **Dichtung und hoefische Gesellschaft. Die Rezeption von Zeitgeschichte am Hof der ersten drei Ptolemaeer.** Stuttgart, 1993.
- Wheatley P.* The Antigonid campaign in Cyprus, 306 BC // **AS.** V. 31 (2001).
- Wilcken U.* Agathokles (18) // **RE.** 1893. Bd. I.
- Will E.* **Histoire politique du monde hellénistique (323–30 av. J.-C.):** In 2 v. V. 1 (2 éd.). Nancy, 1979.
- Will E.* The Formation of the Hellenistic kingdoms // **CAH.** 1984.1. V. VII. Part. 1.
- Will E.* The succession to Alexander // **CAH.** 1984.2. V. VII. Part. 1.
- Winnicki J.-K.* **Operacje wojskowe Ptolemeuszów w Syrii.** Warszawa, 1989.
- Woerrle M.* Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens I // **Chiron.** V. 7 (1977).
- Woerrle M.* Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens II // **Chiron.** V. 8 (1978).
- Woerrle M.* Telmessos in hellenistischer Zeit // **Actes du Colloque sur la Lycie Antique.** Paris, 1980.